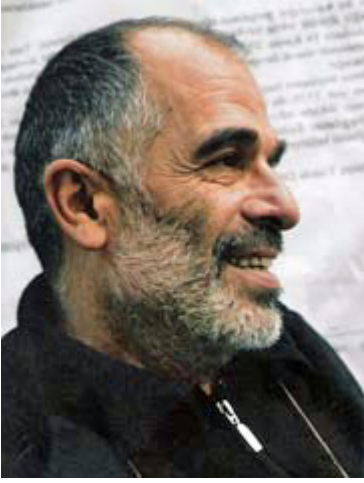

Sait Çetinođlu: Malta Referansı

Posted on 12/12/2014

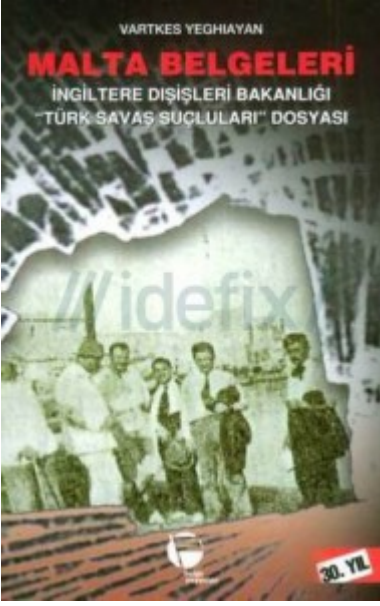

Vartkes Yeghiayan, hazırladığı Malta Belgelerinin[1] girişine; *Babam Boğos Yeghiayan'ın ve mezalimden sağ kurtulup yetimliğin acısını çeken kuşağa mensup Ermenilerin anısına ...Bu fırsatta babamın kuşağının biz çocukları için yaptıkları her şeye teşekkür ediyor ve bu suçluları teşhirde bu kadar geç kaldığımız için özür diliyorum.* Sözleriyle başlar.

Yeghiayan'ın bu çalışması yakın tarihimizin en önemli olaylarından olan ama bir o kadar da uzak durduğunuz Ermeni Soykırımı'nın üstündeki sis perdesini aralayan dökümanlarından biri kuşkusuz Malta Belgeleridir. 1915'i örten sis perdesini aralamak, kuruluşu kavratacak şifreleri bulmakla eş anlamlı. Bunun için bugün, 1915'e ilişkin araştırmaların yasal olarak engellenmek istenen en hayati bölümü, 1915 ile cumhuriyetin oluşum süreci arasındaki geçişi anlatan dönemdir. Malta belgeleri de bu geçişi anlatan en önemli dökümanlarından biridir.

Malta belgeleri ele geçirilebilen 150 ye yakın Osmanlı yönetici ve personelinin Birinci Büyük savaştaki eylemlerinin hikayesidir. Savaşın izolasyon koşullarında yok edilen bir halkın hikayesidir. Bu yok edilen halkın servetine el konulmasının ve bu servet üzerine yükselen ticaret burjuvazisinin, bürokratik burjuvazisinin ve holdinglerin de hikayesidir. Malta Belgeleri aynı zamanda tanıkların ve mağdurların anlatımı ve tanıklığıyla da bir ibret vesikasıdır. Matlada Cumhuriyetin kuruluş şifreleri gizlidir. Bu şifrelerin çözümü kuruluş

zeminini ortaya çıkaracağından sisin kesafeti artırılmaya 1915 unutturulmaya çalışılmaktadır.

Malta belgeleri yakın tarihimiz üzerindeki sis perdesini aralarken neden Ermeni Soykırımı'nın tanınmayacağına da hikayesidir. Malta belgeleri aynı zamanda bir sürekliliğin hikayesidir. Malta referans alınarak Türkiye Cumhuriyetinde nerelere gelineceğinin de hikayesidir. Malta hikayesi aynı zamanda Susurluğun ve Yeşil'lerin tarihsel köklerinin de hikayesidir. Malta Sürgünü olmak neredeyse sürgünler için bir ayrıcalıktır. Maltacılar için mahkûm ifadesi kullanılmamaktadır, Malta sakinlerinin kendileri de sürgün ifadesini tercih etmektedirler. Bu sakinlerin anılarında da yaşamları bir mahkûm statüsünde olmamıştır, Kuşçubaşı Eşrefin anılarında tarif ettiği Malta'da bir kuş sütü eksiktir. En

önemli tutuklular ellerini kollarını sallayarak matladan kaçabildikleri ya da kaçmalarına göz yumulduğunu da ekleyelim.

Malta Sürgünleri, sürgünlüğün bitiminden itibaren Türkiye Cumhuriyetinde önemli görevlere gelmişlerdir. Malta Belgelerinde geçen kişilerin ailelerin izini sürdüğümüzde karşımıza çıkan tablo da devletin sahiplerini görmekteyiz. İç işleri Bakanlığının biyografilerin yayınladığı elli ünlü valinin dördü malta sürgünüdür. Bu sürgünleri Türkiye Cumhuriyetinin en önemli kademelerinde gördüğümüz gibi çocuklarına da yüksek kademelerde rastlıyoruz.

Malta Belgeleri bir halkın trajedisinin hikâyesidir, Ermeni Halkının trajedisinin reel-politik'e kurban edilmesinin de hikâyesidir, Malta belgeleri Büyük devletlerin Gayri ahlaki duruşunu da resmetmektedir. Emperyal çıkarlara insan haklarının kurban edilmesinin hikâyesidir. Belgeler cezasızlık örneğinin eşsiz abidesidir. Soykırım suçunun cezasızlıkla ödüllendirilmesi

ve yeni soykırım suçlarına çıkarılan bir davetiyedir. Nitekim Hitler de 1939 tarihinde bu tarihi trajediden cesaret alınacağını açıklıkla ifade etmiştir. Büyük devletlerin gayri ahlaki tavrının soykırımcılara çıkardığı bir davet olarak 20. yüzyılın yüz karası bir tarihi kesitidir. Cezasızlık tan cesaret alınarak yapılacak soykırımlara bir davetiye olmuştur. Nazi Almanya'sında, Cezayir, Anfal, Bosna, Ruwanda, Kosova, bu gün Darfur'da ve Irak'ta olanlar da farklı değildir. Cezasızlıktan cesaret aldıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

İngiltere, Sovyetlerle arasında bir tampon devlet olarak Ankara'yı tanıdığı 16 Mart 1921 tarihinden itibaren yürüttüğü *tarafsızlık* süreci, Soykırımın unutulması, insanlığa karşı işlenen bir suçun emperyal çıkarlara kurban edilmesi sürecidir. Doğası gereği, emperyalizmin çıkarları, Bir halkın acılarından önüne geçmiştir. Talihsiz Ermeni halkı, Alman emperyalizminin teşviki ve kışkırtmasıyla Soykırıma uğrarken, bir diğer Emperyalistin çıkarları gereği Soykırım faileri ödüllendirilmesi talihsizliğine uğramıştır.

Malta belgelerinin izini sürmek, bir anlamda, cumhuriyetin köklerinde var alan gerçeklikleri ortaya çıkarmaktır. Malta belgelerinin izini sürmek, 1915 olaylarının sorgulanması demek olduğu gibi *kuruluşun* sorgulanması demektir de aynı zamanda. Malta belgelerinde adı geçen kişilerin izlerini sürdürdüğümüzde günümüze uzanan idare zincirine ulaşmaktayız.

Maltacıları izini sürmek için mülki ve askeri yöneticilerin biyografilerini incelendi, Genel kurmayın yayınladığı Kurtuluş Savaşındaki komutanların biyografilerinde bu komutanların 1915-17 yılları arasındaki görev yerleri belirsiz olduğundan bunlar hakkında fazla bilgiye ulaşılamadı. *Tehcir* bölgelerinde o tarihlerde bulunan mülki personelin ise, çok ilginç yaşamları olduğu görüldü: kaymakamların, mutasarrıfların bu görev referanslarının geleceklerini belirlediğini gördük. *Tehcir* bölgelerinde görevli personelden bazıları uygulamaları onaylamamaları hayatlarına mal olurken, Diyarbakır Vilayeti maiyet memuru Ali Sabit Es-Süveydi ve Lice kaymakamı Nesim Bey bu tavırlarını hayatlarıyla öderken, şanslı olanlardan bazıları ise sadece görevden alınmışlardır. Konya valisi Celal, Kütahya Mutasarrıfı Faik Ali Bey azledilenler arasındadır. Egede Rum kökenli vatandaşların

Midilli'ye geçmelerine yardımcı olup hayatlarını kurtaran Foça kaymakamı Ahmed Ferid Rumlara yardımdan dolayı azledildiği sicilinde kayıtlıdır. Kurbanlara yardımcı olanlar görevinden azledilmelerinden sonra hayatlarından endişe etmelerinden dolayı ülke dışına kaçanlar olmuştur.

Tehcir bölgelerinde çalışan mülki idare personelinin izini sürdüğümüzde bunların Bazılarının faili meçhul cinayetlere uğradıkları sicillerinde cinayetin sebebinin belirlenemediği kaydedilmektedir. Mardin mutasarrıfı Mustafa Hilmi, Akşehir de Muhacirin ve İskân müdürlüğünde sevkıyat komisyonu üyesi Ali Fehmi Bey'in sicillerinde öldürülme sebebinin ve öldürenlerin bulunamadığı kayıtlıdır. Bazılarının sicillerinde Ermeni komitacılarca öldürüldüğü kaydedilmiştir 1916 yılında Konya polis müdürlüğünde görevli Nabi Bey tehcir sanığı olarak iki yıl saklandığı Kars'ta 1921 tarihinde Ermeni komitacılarınca öldürülmüştür. Bunları *şanssızlar* sınıfında sayarken bazıları bu bölgelerde ve sevkıyatta çalışmalarının, gelecekte bu görevleri referans alınarak önemli yerlere getirildiklerini zirveye çıktıklarını görmekteyiz.

Bu bölgelerde çalışıp Soykırıma bulaşan personel Milli mücadeleye ilk atılanlarda olması da şaşırtıcı değildir, Bitlis valisi Mazhar Müfit (Kansu) ve Van valisi Haydar Hilmi (Vaner) Halis Turgut, Deli Halit Paşa, General Pertev Demirhan, Sarı Edip Efe, Ardahan mebusu Hilmi gibiler ilk akla gelenlerdendir.

Bazıları hakkında bir tarihten sonra bir bilgi ulaşamamıştır, 1915 Develi Kaymakamı ve 1916 dan sonra Der-es-Zor mutasarrıfı Salih Zeki ve 1914 Harput, 1915 Akçadağ ve 1918 Of kaymakamı Mustafa Asım gibi Soykırım suçluları hakkında bir tarihten sonra bir bilgi yoktur. Bu gibilerin gizlenebilmesinde elde ettikleri ganimetin başka şekilde değerlendirdikleri, Soyadı Kanununun bu gibilerin gizlenebilmesinde bir kolaylık sağlamıştır. 1915 yılı Diyarbakır Vilayeti mektupçusu Veli Necdet'in (Sünkıtay) 1930'larda Ankara Ticaret Odası başkanı olarak ortaya çıkması, Musul Valisi Memduh Sermet'in İzmir'e iş kurmak için giderken kazaya kurban gitmesi bu anlamda açıklayıcı olabilir. Bolu Mebusu

Habip 'in de cumhuriyet döneminin mümtaz tüccarı olarak *bulgur kralı* olarak anılmaktadır. Bu zanlıların daha sonra birlikte ticaret yapmaları da bu anlamda bir fikir verebilir. Soyadı kanununun bu gibilerin yeni bir kimlik kazanıp gizlenmelerine yardımcı olmasında en büyük etken olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Eczacı Mehmet'in (Eczacıbaşı) de bir iş adamına dönüşmesi, Gayrimüslimlerinin servetine el konularak zenginleşmenin sadece bir örneği olduğunu. Anadolu'da bunlardan çokça bulunduğunu, *Tehcir zenginleri* deyiminin Anadolu'da boşuna kullanılmadığını, Anadolu'nun *tehcir zenginlerinin cenneti* olduğunu ifade edelim.

Soykırım yıllarında Ermenilerin *tehcir* edildikleri mahallerin mülki amirleri, muhacirin ve Aşairin Umum Müdürlüklerinde, Emniyet Müdürlüğü siyasi şube görevlileri ve İaşe Vekaletinde çalışan personelin Kuvay-i Milliyeci olmaları ve Milli Mücadeleye derhal koşmaları da bir tesadüf değildir. Buralara İTC tarafından özel personel olarak tayin edilmişlerdir. İaşe Nezaretinden Ahmet Nazif Göker, Muhacirin ve Aşairin den Mustafa Maruf, Ahmet Faik Üstün, Kuavy-i Milliyeye ilk katılanlardandır. Bunlar daha sonra önemli görevler almışlardır: Ziya Hurşit'in ağabeyi Malatya mutasarrıfı Ahmet Faik Günday, Ordu mebusluğuna. Edirne Belediye Başkanı iskan şube müdürü, Teceddüt Fırkası kurucusu Edirne Müdafaa-i Hukuk yöneticisi İbrahim Zağra, yıllarca Edirne Ticaret Odası ve Belediye Başkanlığını yürütecektir. 1914-17 yılları arasında Midyat, Malatya ve Trablusşam kaymakamlığında bulunan Mehmet Şükrü Yaşın Çanakkale mebusluğu görevine tayin edilecektir. Haberalma Şube Müdürü ve Siyasi İşler Şube Müdür Muaviniği görevinde bulunan Ahmet Esat Uras, Emniyet Umum Müdürlüğüne, Valiliğe, TTK Üyeliğine ve mebusluğa. Muhacirin ve Aşairin Müdür Muavini Ali Haydar Yuluğ, Ankara Belediye Başkanlığına. Van ve Bitlis mektupçusu Ali Rıza Ceylan Valiliklere. Sivas Mektupçusu, Palu ve Mardin Mutasarrıfı M.Kadri Necip Uçok valiliklere. Sivas Mektupçusu ve Yozgat Mutasarrıfı Mehmet Ata, mebusluğa ve Dahiliye Vekilliğine. İstanbul umum Hapishaneler Müdür Hüseyin Emrullah Barkan Mebusluğa getirilirler. Örnekleri çoğaltmak mümkün: İsmail Sefa Özler, İsmail Müştak Mayokam, Mehmet Vehbi Bolak, Mehmet Fuat Carım, Ömer Adil

Tiğrel, Mehmet Fehmi Alta vb.

Soykırımdan arananlar da Milli Mücadeleye ilk katılanlardandır Mahzar Müfit ve Haydar Vaner'in yanında Trablusşam Polis Şefi Arslan Toğuzata, Diyarbakır dan Abdurrahman Şeref Uluğ, Hüseyin Tahir Güvendiren, Halil Rifat Şabanoğlu, Rüştü Bozkurt, Eskişehir ve Şarkikarahisar mebusu Ali Şuuri, Mahzar Germen. Tevfik Rüştü Aras. Refik Saydam, Memduh Şevket Esendal, Yenibahçeli Nail, Şükrü Saracoğlu'nu ilk anda sayabildiklerimizdir. Soykırım plancılarından olduğu belirtilen İTC Merkezi Umumisinden Aziz (Hüseyin Aziz Akyürek cumhuriyetin önemli valilerindedir).

Maltacılardan Hacı Âdil Bey'in İstanbul Hukuk Fakültesi profesörlüğüne, Maltacı polis Şefi M. Reşat Mimaroglu'nun Danıştay Başkanlığına getirilmesi İroni olsa gerektir. Ancak uygulama okuyucuya çok tanıdık gelecektir. Uygulama yabancı değildir, darbeci generale aynı fakülte fahri hukuk diploması vermiştir ve bir polis şefinin adalet bakanlığına getirilmesi yadırganmaz.

Soykırımla suçlananları ödüllendirilmelerinin örneklerini Vatana Hizmet tertibinden maaş alanları gösteren Bütçenin Ç Cetvelinde de görebiliyoruz bulup inceleyebildiğimiz en eski 1955 yılı bütçesinde: *Dersaadette salben idam olunan Urfa Mutasarrıfı Nusret, Şehidi Milli Boğazlıyan kaymakamı Kemal, Gebze havalisi Kumandanı iken şehiden vefat eden Yahya Kaptan, Bahriye Nazırı esbakı General Ahmet Cemal, Sadrı esbak Talat, Esbak Diyarbakır valisi Reşit, Şeyhülislam Hayri, Ziya Gökalp, Topçu Binbaşılığında müstafi merhum Rıza, Kırşehir milletvekili Mehmet Rıza Silsüpür (Keskinli Rıza), Edirne Milletvekili Faik Kaltakıran, Gaziantep milletvekili Ali Cenani, İstanbul Milletvekili Numan Ustalar, Muş Milletvekili İlyas Sami Muş, Bitlis valisi Mahzar Müfit Kansu, Van Valisi ve Milletvekili Haydar Vaner, Fevzi Pirinççioğlu, Arslan Toğuzata, Rüştü Bozkurt, Hacı Bedir, Mahzar Germen, Süleyman Sırrı İçöz, Rauf Orbay, Eyüp Sabri Akgöl, Bekir Sami Kunduh gibi Soykırım zanlıları ile Malta sakinlerinin isimlerini maddi olarak ödüllendirilenler arasında görmekteyiz. Popüler tarihçi Murat Bardakçı, *Aslında Atatürk'ün Ermeni meselesine**

bakışının tek cevabı, verdiği mallardır. Atatürk, Ermenilerin öldürdüğü devlet adamlarının ve memurlarının ailelerine büyük maaş bağladı, onlara el konulan Ermeni mallarını kendi imzasıyla verdi. Talat Paşa'nın karısı en yüksek maaşlardan biri olan vatan-ı hizmet aylığı alıyordu. Merkezi Umumi üyelerinin eşleri ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın önemli mensuplarının hanımları da vatan-ı hizmet aylığına bağlandı. En yüksek maaşı da Enver Paşa'nın kızı Mahpeyker Hanım aldı. Der.

Malta Sürgünlerinin ödülleri de çeşitlidir kimine başvekillik, kimine vekillik, kimine mebusluk, kimilerine valilik ve kimilerine de başka idarecilikler düşer: Malta'dan Ali Fethi Okyar ve Rauf Orbay gibi Başbakanlar, Fevzi Pirinçioğlu, Şükrü Kaya, Abdülhalik Renda, M. Şeref Aykut, Ali Seyit, Ali Cenani, Ali Çetinkaya gibi Bakanlar, Valiler, Generaller çıkar. Sürgünlerden Anadolu'ya geçenler Malta dönüşü derhal mebusluğa tayin edilmesi ihmal edilmez.

Cumhuriyetin kuruluşunda Maltacıların harcı bulunduğu gibi bunların kökleri günümüze dek uzanmaktadır, 27 mayıs darbesinden sonra kurulan İnönü'nün restorasyon hükümetinde iki Maltacının çocuğu bulunmaktadır. Enver Paşanın kuzeni olan Hasan Tahsin Uzer'in oğlu Celalettin Uzer'in 1960 darbesinden sonra kurulan *son ittihatçı paşa* İnönü'nün 28. Hükümetinde İmar ve İskan Bakanı, Ziya Gökalp'ın kuzeni Fevzi Pirinçioğlu'nun Oğlu, Vefik Prinççioğlu da aynı kabinede Devlet Bakanındır- Dede 1895 kırımlarının aktörü, babası *kurucu*, oğlu restorasyonda görevli- Enver'in Eniştesi Kâzım Bey (Orbay), 1944-46 yıllarında Genel Kurmay Başkanı, 1960 askeri darbesinden sonra restorasyon meclisi başkanıdır. Bir bilgi olsun diye ünlü Teşkilat-ı Mahsusa Komutanı Fuat Balkan'ın yardımcısı Teşkilat-ı Mahsusacı General Fahri Özdilek'in de 27 Mayıs darbecilerinden biri olup restorasyonda Tabii Senatörlüğe getirildiğini de belirtelim. Şeyhülislam Hayri Efendinin devamı olarak eski bakanlardan ve ara rejim başbakanı Suat Hayri Ürgüplü de ayrı bir süreklilik sembolüdür.

Okuyucuya Diyarbakır bölümünde adı geçenler yabancı gelmeyecektir, sadece Aksularla,

Göksuların akraba olduklarını, Hacı Bedir Ağa'nın torununun da bu günkü mecliste yeri olduğunu belirtmekle yetinelim.

Maltacıların ve kurucular arasında akrabalıklar da önemlidir, Süleyman Nazif, Pirinçcioğlu, Gökalp ve Germen'ler Akrabadırlar, Tahsin Uzer, Enver, Cevdet, Kazım Orbay akrabadırlar, Ubeydullah Mahmut Esat Bozkurt'un dayısıdır, Hüseyin Tosun Dr. Reşit'in Kardeşidir, Abdülhalik Renda Talat'ın kayınbiraderidir. Akrabalıkların yanında, aynı çevrenin insanları oldukları gibi sınıf arkadaşlığı gibi bağları mevcuttur.

Bu bakımdan Malta belgeleri ile *kuruluş harcı* arasındaki ilişkiler bir çözümsüzlük sürecinin bağıdır. Soykırımın günümüzdeki kökleri olarak önümüzde durmaktadır.

1) Vartkes Yeghiayan: Malta Belgeleri, Belge Yayınları 1991
(İngiltere Dışişleri Bakanlığı "Türk Savaş Suçluları" Dosyası)

Orjinal isim: British Foreign Office Dossiers on Turkish War Criminals